

daar deze zich uitsluitend interesseert voor het hooge peil, dat wij beoogen en omdat deze kunsthandel de gezonden werken contant betaalt. Met den Heer van Lier werd overeen gekomen, dat hij Pita Maha voor den kunsthandel in Holland vertegenwoordigt. Dezelfde overeenkomst werd gesloten met den Heer B. Preyer voor Amerika.

Ongegronde Critiek.

In het tijdschrift „Djatajoe” van 25 Maart 1938, orgaan van „Bali Darma Laksana,” verscheen een artikel „Peroesahan barang kerajinan Bali” door I Wajan Pagëh, handelaar in Balische beelden en curiosa te Den Pasar. In dit opstel wordt het standpunt der handelaren uiteengezet tegenover dat van Pita Maha, waarop critiek geleverd wordt. De schrijver blijkt echter niet op de hoogte te zijn van organisatie, werkwijze en zelfs doelstelling onzer vereeniging. Daar in dit artikel de lezer naar den schrijver zelf verwezen werd, zoo hij meerdere grieven omtrent Pita Maha wenscht te vernemen, wendden onze Klian Gdé (voorzitter) Ida Bagoes Poetoe Taman en Tjokorda Gdé Agoeng, lid van de commissie van toezicht, zich daartoe tot I Wajan Pagëh. Deze deelde hun evenwel mede, dat genoemd artikel niet van hem afkomstig was, dat hij er slechts zijn naam toe geleend had en dat hem dit nu zeer speet, daar hij niets tegen Pita Maha had. Hij verzocht toen zelfs donateur van de vereeniging te mogen worden.

De tweede maal, dat er geageerd werd tegen Pita Maha kwam dit weer van de zijde der winkeliers, ditmaal te Bandoeng naar aanleiding van onze Kunstkringtentoonstelling aldaar. In een artikel in de Preanger Bode van 22 November 1938 werd er van deze zijde op gewezen, dat de doelstelling der kunstkringen o.a. is het houden van tentoonstellingen, welke als „kunst” verantwoord zijn. De schrijver vindt echter de schilderijen, teekeningen en beelden op onze tentoonstelling geen kunst, maar artikelen van een „vliegende toko”, die verboden moest worden. In een schrijven aan het Bestuur van de Middenstandsvereeniging Bandoeng zette hierna het Kunstkringbestuur zijn standpunt uiteen. Het is ons vergund een gedeelte van dit schrijven hier te laten volgen;

„Thans de principiele zijde van deze verkoops-tentoonstelling en hun verband met onze statuten.

„„De vereniging stelt zich ten doel het aan-kweken en bevorderen van den Kunstzin en het kunstleven o.a. door het inrichten van tentoonstellingen van beeldende kunst, kunstnijverheid en toegepaste kunst” ”.

„Deze statuten sluiten verkoop niet uit — een exposant wenst nu eenmaal te verkopen, voor hem is de mogelijkheid van verkoop de eenige reden om te exposeren.

„Voor ons Bestuur staat de zaak natuurlijk enigszins anders: wanneer de Kunstkring een tentoonstelling van Balische kunst organiseert, is de bedoeling allereerst opvoedend — wij willen het publiek het beste van de Balische productie laten zien, en wij willen enige kennis bijbrengen omtrent deze kunst en hare qualiteiten, met welk doel wij een vaak vrij dure catalogus uitgeven.

„Wij hopen daardoor een belangstellend en enigermate deskundig publiek te kweken — ten bate van de kunst in het algemeen, ook ten bate van de (in dit geval Balinese) kunstenaars, en ook ten bate van de middenstand.

„Is een dergelijk publiek eenmaal aanwezig, dan zou de taak van de Kunstkring afgelopen kunnen zijn, en de taak van een actieve middenstand kunnen aanvangen; deze actieve middenstand zou het deskundig en belangstellend publiek kunnen bedienen door het importeren van belangwekkende en betekenisvolle kunst, en zou zichzelf aldus een nieuw of uitgebreider terrein geopend zien.

„Aan ons de taak om met opoffering van kosten en moeite een publiek te scheppen — aan de middenstand de taak om de gewekte behoeften te bevredigen.

„Niets zal ons Bestuur dan ook aangenamer zijn dan eenmaal te mogen constateren dat dit gedeelte van onze taak ons uit de handen genomen is, zodat dergelijke exposities overbodig zijn geworden en de Kunstkring zich aan belangrijker werk zou kunnen wijden.”

Opdrachten

Voor de afdeeling Nijverheid van het Departement van Economische zaken werd in 1937 een collectie werk onzer leden bijeen gebracht bestemd voor de Int. Tentoonstelling te Nagoya in Japan.

Voor het museum van het Kon. Kol. Instituut te Amsterdam, werden schilderijen, teekeningen en beelden vervaardigd. De mooie en representatieve collectie van moderne Balische kunst, die dit museum thans bezit, bestaat voornamelijk uit werken onzer leden.

In 1937 mocht Pita Maha een groote decoratieve schildering laten maken voor de werelttentoonstelling te New-York en werden twee, twintig meter lange, schilderijen in de wajangstijl onder leiding van onze commissie van toezicht uitgevoerd voor de tentoonstelling te San Francisco.

Twee mooie opdrachten ontving Pita Maha in dit laatste vereenigingsjaar. De Heer J.P.J.W.

Kusters, directeur v.d. Nirom, verzocht ons een groote schildering te laten maken voor de studio voor de uitzending der Oostersche muziek in het Nirom-gebouw te Batavia; en naar aanleiding van onze kunstkringtentoonstelling te Soerabaia liet Mr. Horn, Amerikaansch consul aldaar, 10 schilderijen maken, bestemd om opgenomen te worden in de betimmering van een vertrek in het consulaatsgebouw.

Onderscheidingen.

Onderscheidingen mocht Pita Maha o. a. ontvangen van het Java Instituut voor haar inzending in 1936. Deze werd bekroond met de eerste prijs voor houtsnijwerk en de tweede prijs voor teekeningen. Twee onzer leden ontvingen met hun werk op de Wereldtentoonstelling te Parijs de zilveren medaille. Dit waren een decoratieve schildering van een dansspel in de desa door Ida Bagoes Kèmbèng en „De Dood van Abimanijoe” door Ida Bagoes Gèlgèl, ingezonden door de Kon. Ver. het Kol. Instituut.

Leden

overleden 5, bedankt 2, ledenaantal 159.

Vijf onzer leden, die vanaf de oprichting lid waren, verloren wij door overlijden.

In December 1936 stierf de schilder Goesti Dokar van Bèdoeloe op nog zeer jeugdige leeftijd. Reeds als kind maakte hij verdienstelijke wajangteekeningen; toen hij nog een jongen was bracht de nieuwe richting in de schilderkunst ook nieuw leven in zijn werk. Voor zijn teekeningen in traditioneele stijl was „Lègod Bawa” een van zijn geliefde onderwerpen, dat hij verschillende malen in een eenvoudige, klaar aansprekende stijl in zwart en goud of met wat kleur uitvoerde. Op zijn werk in de moderne stijl verschenen de legendarische personages in een poetisch woud vol bloemen en vogels. Deze fijne, zachtleurige werken deden wel denken aan kleine uitvoerige ontwerpen voor gobelins. In zijn laatste levensjaar verraste hij ons nog met dierenteekeningen, die sterker en persoonlijker waren dan de bescheiden fijnheid van zijn vorig werk.

Ida Bagoes Njoman Boen, die 17 Februari 1937 overleed, was een houtsnijder van kleine figuren uit het dagelijksch leven, zoals die alleen in Batoean in glanzend asamhout gesneden worden. Een man bij zijn maaltijd met een hond begeerig toekijkend, een koopvrouwje of saté-bereider, ook wel aapjes, alles of in groepen, waren bijv. karakteristieke onderwerpen van hem.

Met het overlijden van Ida Bagoes Gèlgèl te Kamasan 25 April 1937 verloor Pita Maha en

de Balische schilderkunst een belangrijke en unieke figuur. Opgegroeid met de schilderschool van Kloengkoeng, die nog vasthoudt aan het schema der traditie, ontwikkelde hij dit schema tot een eigen persoonlijke stijl, die hem als schilder geheel apart deed staan. Bleef in zijn figuren nog veel over van de wajang-stijl, nieuw en eigen werden compositie, achtergronden, kleurverdeling en ornamentiek. Zijn onderwerpen waren steeds ontleend aan mythen, legenden en mystiek, en dikwijls sprak een vreemde, bizarre fantasie uit zijn werk, dat een sterke decoratieve pracht bezat. Als schrijver werkte deze merkwaardige man op het kantoor van de Déwa Agoeng te Kloengkoeng, maar in zijn vrije tijd moet hij zich wel met groote toewijding aan zijn kunst gegeven hebben, want tot in de fijnste details der ornamentiek werd steeds alles met uiterste zorg uitgevoerd. Zooals dat hier dikwijls het geval is, werd zijn belangrijkheid als kunstenaar nauwelijks opgemerkt in zijn eigen omgeving, maar in het museum van de Kon. Ver. het Kol. Instituut hangt nu zijn „De Dood van Abimanijoe”, die in Parijs bekroond werd. Deze onderscheiding heeft hij zelf niet meer mogen beleven.

De derde schilder, dien Pita Maha verloor, was I Toepelen, die in 1938 te Djelèke overleed. Hij behoorde tot het tiental der goede schilders van de school van Batoean, die vooral door den invloed van den, in 1935 overleden, schilder en beeldhouwer I Patëra, tot bloei kwam.

Onder tragische omstandigheden stierf I Toemoen, de knapste onzer zilvermeden te Kamasan. 22 November 1939 werd hij door een amokmaker overhoop gestoken. Al het werk, dat uit zijn handen kwam, bezat een sterke ornamentiek en welverzorgde deugdelijkheid ²⁾.

Verder bleef het ledenaantal vrijwel constant en bedraagt nu 159. Twee goudsmiden van Tjèloek bedankten voor hun lidmaatschap, omdat inderdaad de vereeniging niet veel kon doen voor den verkoop van hun sieraden. In deze tak van Balische kunstnijverheid is nl. door overproductie grondig de klad gekomen.

Bestuur.

In het bestuur kwam alleen verandering wat de functie van secretaris-penningmeester betreft. In Juli 1936 bedankte Tjokorda Gdè Rai hiervoor en werd als zijn opvolger gekozen de Heer R. Neuhaus, die deze veeleischende

2) Werken van deze overleden kunstenaars zijn voor Bali behouden in een particuliere collectie.

„De Dood van Abimanijoe” door Ida Bagoes Gèlgel.

Bekroond met de zilveren medaille op de Wereldtentoonstelling te Parijs van 1937.

„De Geschiedenis van Loebdaka” door Ida Bagoes Gèlgèl.

„Gamelanspel in de desa” door Ida Bagoes Madé.

Schildering voor de studio voor de uitzending der Oostersche muziek in het Niromgebouw te Batavia.

„Ardja-opvoering in de desa” door Ida Bagoes Kèmbèng.

Bekroond met de zilveren medaille op de Wereldtentoonstelling te Parijs van 1937.

„Barisdans voor den Tempel” door I Toeplën.

„Padi oogst” door Ida Bagoes Kèmbèng.
Een van de 10 Balische schilderijen vervaardigd in opdracht van den Amerikaanschen Consul te Soerabaia.

Beeldje in asemhout van
Ida Bagoes Njoman Boen

taak waarnam tot September 1938, toen hij door eigen drukke werkzaamheden genoodzaakt was hiervoor te bedanken. Hierna vond de vereeniging Mej. M. van Wessem bereid deze functie van den Heer Neuhaus over te nemen en zich geheel belangeloos aan dit veelomvattend werk te wijden.

Financiën.

Omzet. Kapitaal. Giften.

De omzet van Pita Maha ging achteruit, toen in 1937 de verkoopafdeeling in het Bali-museum werd afgeschaft. Hierdoor werden onze leden ernstig gedupeerd en toen de Heer R. Neuhaus geen bestuurslid van Pita Maha meer was en Pita Maha dus ook diens toko bij het Bali-aquarium moest missen, werd de verkoop op Bali al heel gebrekkig. Gedurende deze vier jaren bedroeg de omzet: f 21942,16.

Van de verkoop der werkstukken werd f 928,71 door de leden afgestaan voor het reservekapitaal en voor den eventueelen bouw en inrichting van een mooien Balische balé, die werd aangekocht voor expositie- en verkoopgebouwtje der vereeniging. Voor dit doel droeg verder nog ieder lid f 2.50 bij.

Grooten dank is Pita Maha verschuldigd aan Mevrouw M. Donk-Kaars Sypesteijn, die met een gift van f 500.— blijk gaf van haar sympathie voor het doel en streven der vereeniging.

Verder noemen wij met dankbaarheid Mej. C. L. Bonnet, en de heeren L. van der Wilk, R. Neuhaus, en W. Spies voor ontvangen giften³⁾.

Als een tastbaar bewijs van zijn sympathie met de bestaande plannen voor den bouw van een museum voor moderne Balische kunst, schonk Prof. Dr. J. P. Kleiweg De Zwaan een der fraaiste werken van ons lid Déwa Gdé Raka aan Pita Maha, om mettertijd in genoemd museum geplaatst te worden. Ook hiervoor betuigen wij den Hooggeleerden schenker nogmaals onzen hartelijken dank.

Na dit overzicht blijven naast gevoelens van voldoening en dankbaarheid, die van teleur-

3) Bij gelegenheid van zijn vertrek van Bali ontving de Ver. „Pita Maha” van den HoogEdelGestrengen Heer Cox nog een gift, waarvoor hier eveneens onze dank wordt betuigd.

stelling en onbevredigdheid. Mocht het werk der vereeniging veel succes oogsten en haar streven veel warme waardeering ontvangen, dit alles werd buiten Bali verkregen. Door het ontbreken van een eigen expositie- en verkoopgelegenheid bleef bekendheid met werk en streven van deze Balische „sĕkĕhĕ” hier tot een te kleine kring beperkt. Slechts eenmaal had zij de gelegenheid om op Bali met een kleine tentoonstelling haar werk naar voren te brengen. Het Bali-museum bezit in haar collectie nagenoeg niets van de levende kunst van dit land, zoodat men hier op Bali zelf alleen te zien krijgt hetgeen daarvoor in de toko's door moet gaan. Pita Maha en daarmee de moderne Balische kunst zijn nu eigenlijk in kunstlievende kringen buiten Bali meer en beter bekend dan op het eiland zelf. In 1938 werden, dank zij de royale hulp van particuliere zijde, de bouwplannen van een klein, maar uitstekend, museum voor moderne Balische kunst mogelijk gemaakt, maar deze plannen ondervinden helaas nog steeds stagnatie. De goede moderne Balische kunst heeft door de tentoonstellingen van Pita Maha in Ned.-Indië, Holland en Engeland een zoo groote bekendheid en een zoo klinkende naam verworven, dat het wel ieder duidelijk moet zijn hoezeer met de verwezenlijking van deze bouwplannen niet alleen Pita Maha, maar geheel cultureel Bali gediend zou zijn. Het is hier nu eenmaal het ongelukkig lot der huidige beeldende kunst, dat zij grootendeels gekocht wordt door vreemdelingen en het land verlaat. Is het daarom niet voor Bali van groot belang, dat spoedig de mogelijkheid geschapen wordt om de belangrijkste werken van deze nog sterk levende kunst in een passende omgeving voor dit kunstzinnig volk te behouden? Hoe zeer zouden hiermede ook schilders en beeldhouwers zelf en hun leerlingen gediend zijn voor de ontwikkeling van hun werk, hoezeer tenslotte ook de buitenlandsche bezoekers, aan wie nu eindelijk de gelegenheid geboden zou worden deze prachtige kunst in haar volle beteekenis te leeren kennen, deze kunst die door den bekenden kunstcriticus Kasper Niehaus genoemd werd: „een sieraad van onzen tijd.”

BOEKBESPREKING.

TOJA-TIRTA (Heilig water). De roman van een Baliër, door M. VAN DER HILST, H. A. VAN BOTTENBURG N. V. Amsterdam.

Er zijn boeken welke men tot zijn grooten spijt dichtklappen moet, omdat men ze uit heeft. Het dichtklappen gaat dan meestal gepaard met het heilig voornemen om het boek te herlezen.

Er bestaan echter ook boeken, die men met *veel geduld* moet lezen, zij het dan alleen om te weten hoe de hoofdfiguur het er afgebracht heeft. Men heeft dan *niet genoten* van het boek, maar men heeft er *in gestudeerd*. Tot deze categorie moet o. i. de roman „Toja-Tirta” worden gerekend. Als Baliër is men eigenlijk verplicht alle werken over (Bali en) de Baliërs te kennen, wil men zichzelf kunnen zien door de bril van buitenlanders. Sommige serieuze werken zeggen hem hoe hij is, andere die slechts vruchten zijn van het „doen” van het eiland gedurende een paar dagen (of een paar maanden, waarbij de schrijver echter zijn best doet om altijd aan de periferie te blijven) vertellen hem, *hoe hij niet is*.

De creatie van den heer v. d. Hilst, (in „Toja-Tirta”) vooral wat de hoofdfiguur betreft, is glansrijk mislukt. De „held” van het verhaal is een doodgewone desaman, die nog in kèpèngs denkt, maar die toch uitverkoren schijnt te zijn om in geestelijke nood te geraken, waaronder hij volgens den Schr. bezwijken moet.

De held, I Tědoeg is zijn naam, begint te tobben, als hij den doop heeft ontvangen, want hij ziet „in zichzelf een tusschenmensch”.

„Is hij nog wel een Baliër, nu hij met zijn goden heeft afgerekend?” (p. 209). Op p. 215 leest men dan over het hoogtepunt van „zijn” ellende („Hij kan niet meer tot de krama-desa behoren en geen desa-diensten meer verrichten, omdat dit alles nauw verband houdt met den dienst der goden. Hij kan niet meer zitten in den balé-agoeng — hij staat buiten alles — hij is een uitgeworpene, een wong-ksàmen, die nu *werkelijk* een Soedra werd — door eigen wil —”) en 2 bladzijden daarna drukt de arme man zich de kris in het hart.

Al zou hij finaal uit de dorpsgemeenschap zijn gestooten, dan is zelfmoord toch niet de aannemelijke en logische oplossing voor een Baliër, die nog gaaf is, d. w. z. die nog geen goede, ernstige of stichtelijke Westersche boeken heeft geroken. Als men vaak het ardja-spel bijgewoond en de gedichten der Baliërs (immers ook de weerspiegeling van de psyche van een

volk) gelezen heeft, dan ontdekt men, hoe weinig-gecompliceerd het lijden op Bali is. Men stort tranen met tuiten om een slechte behandeling van een stiefmoeder (of van de zoveelste vrouw v. d. Vader), om een gestorven geliefde of van verlangen om de geliefde te bezitten. Natuurlijk komt zelfmoord niet zelden voor; maar die wanhoopsdaad komt bijna altijd op rekening van bovengenoemde soort lijden. Zelfmoord werd ook wel eens begaan wegens het hebben van zware schulden. Ook een sleepende, ongeneeslijke ziekte kan daar de oorzaak van zijn.

I. Tědoeg is een uitzonderingsgeval, hij is dus niet een figuur, zooals de doorsnee desaman (hij zij Noord- of Zuid-Baliër) had kunnen zijn. Daarvoor heeft hij te hoog gegrepen.

Hij is te praktisch en te eenvoudig om zoo te kunnen grubeln. Deze Tědoeg is verre van representatief te noemen.

Wij zullen zelfs het beloop van het verhaal niet mededeelen. Genoeg zij, dat de schimmen in „Toja-Tirta”, die Balische namen dragen, Europeesche gewoonten er op na houden, nl. *schouders ophalen* (I). „de Goesti” een zoon van een Poenggawa, schudt het hoofd, waarmee hij te kennen geeft, dat de zaak bedenkelijk is (II). Één der vrouwen van bovenvermelden Poenggawa verzoekt stilte aan twee Hollandsche ambtenaren; zij doet zulks op echt on-Balische wijze nl. door een vinger op den mond te leggen (III). Dat is n. b. een vrouw die in de Poeri vegeteert en dus van Europeesche c. q. Hollandsche omgangsvormen of gewoonten niets behoort af te weten.

Er valt dus op het waarnemingsvermogen des schrijvers (wat Bali betreft) wel het een en ander af te dingen.

Verder schijnt het, dat in een Roman over Bali misvattingen niet overbodig zijn.

We hebben een lijst van onjuistheden en misvattingen voor ons liggen. We zullen haar niet in haar geheel opnemen, niet zoo zeer uit vrees voor verdenking van spijkers op laag water te zoeken (want zij springen direct in het oog), maar wel om de aankondiging niet te lang te maken. „Padi uitplanten door vrouwen” (p. 75) en vrees voor opstand (?) t.g.v. „miltpunctie” (p. 81) is slechts op Java bekend. Op andere plaatsen is de Schr. trouwens

„Javaniseerend” opgetreden, of is het slordigheid dat namen van wajang-figuren op zijn Javaansch worden gespeld? Ardjoeno (p. 124) en wido-dari (125). Blijkbaar om de reinheid der „wido-dari's” de hemelsche nimphen, onbevlekt te laten, heeft de Schr. een zeer kuische voordracht van het Ardjoena-wiwaha gegeven (p. 127) (daartoe heeft hij als romanticus het volste recht).

In den beginne heeft de Schr. het voordurend over Njěpi, als hij de „oudejaars-avond” der Baliërs bedoelt (p. 6); deze oudejaars-avond valt nimmer op een *volle maan*, maar altijd op *nieuwe maan*. Njěpi is de nieuwejaarsdag en wordt op Bali zeer verschillend gevierd en niet overal als op p. 7 beschreven wordt.

Op p. 11 staat te lezen: „— ze (de Goden W.B.) mochten anders eens afgunstig worden. De hoeder van het Oosten, Içwara, krijgt als offer een witte gans, . . . enz.” Nee, de Goden zullen heusch niet afgunstig worden, wijl het beneden hun waardigheid is, offers aan te nemen die op den grond zijn verspreid. Offers op den grond (de z.g. bantěn ring sor) zijn slechts voor *daemonen* bestemd, *niet voor Goden*.

Op p. 13 staat te lezen *een krama-desa*; dit zou gelijk staan met de Engelschen: *a people* te laten schrijven.

Op p. 15 staat: „De Pasěk zegt, dat er iemand bij U ziek is”. „Ja Kentar, mijn Vader, ik ben Tědoeg, zijn zoon”. Een goed Baliër zou nooit op deze wijze hebben geantwoord. Want den naam van Vorsten, Voorouders of ouders enz. mag men niet te vaak (wat de vorsten betreft, niet, dan na een vergiffenisbede) opnoemen. De Baliër zou geantwoord hebben: „Ja, mijn Vader, ik ben Tědoeg, zijn zoon”.

Op p. 17 maken we kennis met den sěnggoehoe, die door een langdurig getoeter de demonen laat weten, dat ze te gast kunnen gaan. (De arme man! Alle andere sěnggoehoe's laten het door hun helpers doen. W.B.).

Op p. 43 is Lambon de gelukkige bezitster van een paar slavinnen (sic!).

Op p. 170 lezen we „een poera, voor de Godin Dewi Rati”. Die poera moet echter nog gebouwd worden.

Op p. 196: „Goed”, zegt hij eindelijk, als hij zich weer geheel in bedwang heeft, „ook deze klacht berust op een misverstand: ik ben geen kinderroover — hoewel het meisje wel haast huwbaar zal zijn — en wil tegen den wil van den vader Sitah niet houden — U kunt haar medenemen”. Wat wil dat zeggen? Dat een Balisch meisje *meerderjarig* zou zijn als het huwbaar is, zoodat het op eigen beenen mag staan? Een meisje (of vrouw) staat voortdurend onder gezag van het hoofd van de familie (vader,

oom, of neef). Slechts een gescheiden vrouw *kan* verder onafhankelijk leven, als zij het zelf verkiest.

Op p. 212 staat: „. . . . *rarisang*, doe je plicht”. In de werken over Bali heeft men het over den ter dood veroordeelde, die tegen den beul (een vreemde) spreekt. Dus spreekt hij in het Hoog-Balisch. Dus, moet *rarisang* hier maar toegepast worden en de Schr. vergeet dat Manggali en Tědoeg echtgenooten zijn geweest, dus zeer intiem. *Rarisang* zal zij wel nimmer gezegd hebben wel *laoetang* (laag-Balisch).

Of deze Roman literair ook hoog moet worden aangeslagen zullen wij aan (literair) bevoegde critici overlaten. Een andere zaak is deze:

Het boek wil wat zeggen!

Het wil de Christianiseering van Bali een handje helpen. De Schr. veroordeelt (terecht) de voortvarendheid van den Amerikaanschen zendeling, die Tědoeg (wij zouden zeggen, louter op vertoon van diens *wil*, niet dus op grond van een nauwkeurig onderzoek naar zijn dorsten naar zieleheil) met kunst en vliegwerk heeft gedoopt. In zijn ijver om de Zending te helpen, ontziet de Schr. zich echter niet om de Roomschen onaangenaam te zijn [p. 114.] Dat is o. i. wel wat agressief. De Christelijke leer is immers een en al liefde, en mogen de aanhangers dit wel eens vergeten hebben, in een boek dat nà 1938 uitgegeven is behoort de Schrijver (die zulke goede voornemens koestert) het niet weer te vergeten.

Of is het dan wel waar, dat de geschiedenis ons alleen leert, dat wij uit het verleden niets geleerd hebben?

Wij gelooven niet, dat serieuze Zendingskringen dezen vorm van hulp geapprecieerd hebben. Nee, die kringen zullen van deze grove manier van helpen wel niet gediend zijn.

Wat zullen Balische adspirant-Christenen wel zeggen, als zij dit boek gelezen hebben?

De Schr. demonstreert bovendien op afdoende wijze zijn oppervlakkigheid van kennis omtrent den Balischen Godsdienst.

Serieuze Zending- en Missiekringen zijn heel goed op de hoogte van het begrip Widi, den (onpersoonlijken) God der Baliërs of zoo men wil, den Lotsbeschikker. Widi wordt *niet* vereerd, maar de Baliër ontvangt gelaten „alles wat uit Zijn Handen voortwelt”.

Zeker hoort men zoo af en toe godslasterlijke taal uitslaan, maar dat is toch niet regel.

Dat de Schr. op supreme oogenblikken, als bv. voor het sterven, een Balische den naam van Doerga laat opnoemen (inp. van Ratoe of Dewa Ratoe of Ratoe Batara) is een bewijs te

meer dat er een ernstig mangel is aan de voorbereiding van het boek.

Ten slotte een opmerking over de woorden *kèpèng* en *toja-tirta*. Het schijnt, dat deze woorden burgerrecht hebben gekregen in de literatuur over Bali, ofschoon ze juist door Baliërs onderling nooit worden gebezigd. *Kèpèng* is geen Balisch woord; (hoewel de grondbetekenis van de wortel-*peng*: *plat*, *afgeplat* is.) Nu zijn wel is waar, de „*kèpèngs*” platte chineesche munten; het munstuk heet *pipis bolong* (geldstuk van een gat voorzien) en als eenheid heet het *kètèng*. „Het kost drie *kèpèngs*” is in het Balisch „*adji teloe(ng kètèng)*”.

Nu het woord *toja-tirta*. De betekenis van *tirta*, nl. heilig, is in Bali te loor gegaan. Het is geen bijvoeglijk naamwoord gebleven, maar het is geworden: *heilig water*, of *wijwater*. Vaak maakt men zelfs onderscheid tusschen *toja* en *tirta*; het eerste beteekent wijwater afkomstig van de poera en het tweede wijwater, dat afkomstig is van den Brahmaanschen priester. De combinatie *toja-tirta* is (merkwaardig genoeg) voor Baliërs iets nieuws.

Wajan Bhadra.